

ARHIV ODSJEKA ZA ETNOLOGIJU I KULTURNU ANTROPOLOGIJU

PETRA KELEMEN

42000 Varaždin, Gabrijele Horvat 1

TIHANA RUBIĆ

10000 Zagreb, Maksimirska 31

UVOD

Arhiv Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju djeluje od početaka rada Odsjeka kao kontinuirano nadopunjavan i raznovrstan dio etnografskoga sakupljačkog rada generacija odsječkih djelatnika.

Začeci arhivističke djelatnosti vežu se ponajprije uz rad Milovana Gavazzija i Branimira Bratanića. Krajem dvadesetih godina 20. stoljeća, točnije, u akademskoj godini 1927./1928., M. Gavazzi utemeljuje Katedru za etnologiju, te istovremeno započinje sa prikupljanjem arhivske građe u okviru terenskih istraživanja. Skupljačka je djelatnost bila jedan od sveprisutnih i važnih vidova njegova istraživačkog i dokumentarističkog rada (Belaj 1998:353). Od tridesetih godina 20. stoljeća Gavazzi u svoj istraživački rad uvodi i filmsko snimanje (Majcen 1995/1996)¹.

Rad Branimira Bratanića prvenstveno je vezan uz etnološku kartografiju, koju je razradio u tadašnjem jugoslavenskom i europskom okviru (Belaj 1998:354). Na Bratanićevo je inicijativu 1961. godine na Filozofskom fakultetu osnovan Centar za pripremu Etnološkog atlasa Jugoslavije, koji je 1984. godine proširen u Centar za etnološku kartografiju (ibid. 354-355). U suradnji s Odsjekom, Centar je djelovao do konca 1999. godine, nakon čega obradu građe vezane uz etnološku kartografiju preuzima odsječka Katedra za etnološke metode i kartografiju, osnovana 2000. godine (Đaković, u ovom izdanju).

¹ Više o tome vidjeti dalje u tekstu.

M. Gavazzi i B. Bratanić postavili su tako temelj sustavnom prikupljanju arhivske etnološke građe u sklopu tadašnje Katedre, kasnije Odsjeka. Rad na prikupljanju brojne i raznovrsne građe, koja se čuva u okviru Arhiva, potom je kontinuirano nastavljen od strane svih bivših i sadašnjih djelatnika Odsjeka, a znatan dio građe prikupljen je, također, od brojnih generacija studenata dodiplomskog i poslijediplomskog studija etnologije, putem terenske nastave i samostalnih istraživanja.

Arhiv Odsjeka nalazi se pod zaštitom i nadležnošću Hrvatskoga državnog Arhiva, a zbog specifičnosti građe, čini samostalnu arhivsku cjelinu pri Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskoga fakulteta, u odnosu na ostalu arhivsku građu pohranjenu u središnjem Arhivu Filozofskog fakulteta. Građa Arhiva, kao što su: audio, vizualni i pisani materijali, te etnografski predmeti, prikupljena je etnografskim terenskim istraživanjima u okviru znanstvenih projekata, od strane djelatnika Odsjeka te studenata dodiplomskog i poslijediplomskog studija etnologije i kulturne antropologije. Naime, Hrvatski državni arhiv redovito nadzire ukupno arhivsko i registraturno gradivo Filozofskog fakulteta, te ocjenjuje vrijednost i stanje zaštite građe, a tako i Arhiv Odsjeka². Posebno vrijedan i specifičan dio Arhiva čine etnološke upitnice Etnološkog atlasa koje je Hrvatski državni arhiv 1993. godine³ uvrstio pod svoju nadležnost, u svrhu očuvanja spomeničkog značaja i integriteta Arhiva, kao vrijedno pokretno kulturno i znanstveno dobro, nastalo radom niza generacija stručnjaka, koje posjeduje svojstva spomenika kulture.

Prema brojnosti te specifičnosti građe i medija na kojima je arhivska građa pohranjena, posebice treba istaknuti: etnografske filmove snimane od tridesetih do sedamdesetih godina 20. stoljeća, negative fotografskih filmova, brojne fotografije (analogne i digitalne) te novije dokumentarne i etnografske filmove. Arhiv sadrži i velik broj starijih pisanih dokumenata:

² Djelovanje Hrvatskog državnog arhiva u vidu zaštite arhivske građe, u suradnji s Filozofskim fakultetom u Zagrebu, proističe s osnova Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999. čl. 8. alineja 3, te čl. 59, čl. 74, 77, 78, 97, 98, 99.

³ Arhiv etnoloških upitnica Etnološkog Atlasa pri Zavodu za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu zaštićen je Rješenjem o preventivnoj zaštiti spomenika kulture – Klasa: UP/I-1-612-08/93-01/187, Ur. broj: 380/19-03-93-1/KM/BS od 16.06.1993.

etnografske karte, etnografske upitnice, diplomatske i seminarske radove studenata, etnografsku građu, transkripte i sinteze razgovora s terenskih istraživanja u okviru znanstvenih projekata, popis diplomiranih studenata, te zbirku etnografskih predmeta, nastavnih pomagala, koju je zasnovao Milovan Gavazzi.

Sva je građa, prema trenutačnoj raspoloživosti prostora za smještaj, pohranjena na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju, u više prostorija, te na hodniku Odsjeka, u C-traktu Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

PREGLED ARHIVSKE GRAĐE

1. Zbirka nastavnih pomagala

Zbirku nastavnih pomagala zasnovao je Milovan Gavazzi u počecima djelovanja Arhiva, a sadržava najraznovrsnije etnografske predmete prikupljane putem njegovih terenskih istraživanja te korištenih kao metodičko pomagalo, u nastavne svrhe. Pored njihove primarne metodičke namjene, predmeti predstavljaju vrijedan dokument tradicijske kulture, te svjedoče o Gavazzijevu interesu za širok spektar tradicijskih tema i predmeta. Tako se među njih ubrajaju: raznovrsne preslice, pomagala korištena pri tkanju, lončarski predmeti, tradicijski alat i dr.

Predmeti se danas, prema potrebi, još uvijek koriste u nastavne svrhe. Od početka, ipak, nemaju specijalizirani prostor, već se, prema raspoloživosti prostora, nalaze u nekoliko prostorija Odsjeka. Novija inventarizacija i pregled vrsta predmeta i stanja očuvanosti su u tijeku.

2. Fotografije (Fototeka)

Od početaka djelovanja Arhiva sustavno se pohranjuju fotografije (prve inventirane su iz 1928. godine). Arhiv starijih fotografija, snimanih od tridesetih do sedamdesetih godina 20. stoljeća, sadrži gotovo 3700 crno-bijelih fotografija. Većina je izrađena u sklopu terenskih istraživanja djelatnika tadašnje Katedre i kasnije Odsjeka te brojnih stručnih suradnika: Milovana Gavazzija, Branimira Bratanića, Marije Išgum, Đurđice Palošije, Zvonimira Ljevakovića, Aleksandre Muraj, Danice Draganić, Andrije Stojanovića i dr. Prilikom terenskih istraživanja fotografski je bilježeno stanje različitih etnografskih predmeta: odjevnih predmeta, uporabnih kućanskih predmeta,

alata, oračih sprava, stambenih i gospodarskih zgrada, kao i različitih pojava oblika i elemenata tradicijske društvene kulture: ples u parovima, pogađanje na godišnjem sajmu, obiteljske zadruge i sl. Fotografije su razvrstane dijelom po inventarnim brojevima, a dijelom tematski.

Nadalje, 3 055 obrađenih fotografija, snimanih u drugoj polovici 20. stoljeća, izrađivano je kao vizualni dodatak podacima iz upitnica Etnološkog atlasa te predstavljaju njihovu značajnu nadopunu, vizualno približavajući pojedine teme koje su pitanjima upitnica bile obuhvaćene. Svaka je fotografija popraćena karticom koja sadrži podatke o lokalitetu, njegovoj signaturi, broju sveska i broju upitnice na koju se fotografija odnosi, ime zapisivača te sažet opis fotografije.

Novije fotografije, rađene krajem 20. stoljeća, vezane su prvenstveno uz znanstvenoistraživačke projekte Odsjeka⁴. Većina ih je popraćena inventarnom karticom u kojoj se nalaze podatci o fotografiji. Dio fotografija sačuvan je u digitalnom obliku, a dio ih je izrađen.

3. Filmovi (Filmoteka)

a) Starija filmska građa

Dio najstarije i vrlo vrijedne građe Arhiva predstavljaju etnografski filmovi koji su rađeni u sklopu terenskih istraživanja od tridesetih do početka sedamdesetih godina 20. stoljeća.

Za uvođenje etnografskih filmova u etnološka istraživanja zaslužan je posebice Milovan Gavazzi koji je već od 1930. godine u svojim istraživanjima koristio i filmska snimanja. Vjekoslav Majcen u radu *Etnološki filmovi Milovana Gavazzija i hrvatski etnološki film u prvoj polovini 20. stoljeća* razmatra razvoj etnološkog filma u Hrvatskoj u prvoj polovici 20. stoljeća, opisujući značajke filmova koje je Gavazzi snimio samostalno ili u koautorstvu s Andrijom Stojanovićem, te pritom posebnu pažnju pridajući radu Milovana Gavazzija, *začetnika znanstveno-etnografskih filmova u Hrvatskoj* (Majcen 1995/1996:121). Autor na kraju rada donosi i *Filmografiju etnografskih filmova Milovana Gavazzija*, tj. popis filmova po godinama nastanka (od 1930. do 1968. godine) i njihove osnovne karakteristike (ibid. 1995/1996).

⁴ Više podataka o novijim fotografijama vidjeti dalje u tekstu, u odlomku *Grada prikupljena u okviru znanstvenih projekata*.

U stariju filmsku građu na Odsjeku možemo ubrojiti 54 filma, te tridesetak negativa i ostalih traka, koji su tijekom sedamdesetih godina zavedeni u stariji, ručno pisani popis koji sadrži podatke o rednom broju pod kojim je film zaveden, broju pretinca, obliku u kojem je film pohranjen (pozitiv/negativ), godini i mjestu snimanja te autoru/snimatelju filma⁵. Autori tih filmova su: Milovan Gavazzi, Branimir Bratanić, Đurđica Palošija, te brojni stručni suradnici: Zdenka Lechner, Aleksander Gerasimov, Andrija Stojanović, Zorica Rajković, Katica Benc Bošković, Višnja Huzjak i dr. Filmovi su snimani na različitim lokalitetima na području cijele Hrvatske, a tematski obuhvaćaju širok spektar etnološki zanimljivih pojava i elemenata tradicijske kulture, primjerice: postupke ručne izrade i načine nastajanja nekog predmeta u okviru određenog tradicijskog obrta i umijeća ("Rakaljsko lončarstvo" (1960)⁶, "Pletenje jalbe" (1935))⁷; te onih koji pripadaju području društvene kulture (npr. "Jedan dan u turopoljskoj zadruzi" (1935)⁸, "Pogreb na saonicama" (1935)⁹) i sl. Materijali su snimljeni kao ondašnja suvremena pojava, u trenutku njihova upražnjavanja, ili su rekonstruirani za potrebe filmskoga snimanja. Većina filmova predstavlja samostalan rad nekog od autora, no dio ih je rađen i u koautorstvu.

U svrhu zaštite tih filmova, odnosno njihovih originalnih 16 milimetarskih traka, izrađene su kopije, koje se čuvaju u Arhivu. Originalni primjerci filmova pohranjeni su u Hrvatskoj kinoteci pri Hrvatskome državnom arhivu, u Savskoj cesti 131 u Zagrebu, a za potrebe nastave na Odsjeku filmovi su presnimljeni i na VHS videokazete.

U spomenutom popisu, koji su M. Gavazzi i B. Bratanić sastavili sedamdesetih godina, stoji napomena o tome kako svaki film ima izrađen

⁵ Tijekom 2006. godine napravljen je prijepis tog popisa u elektroničkom obliku.

⁶ Film "Rakaljsko lončarstvo" snimljen je u mjestu Rakalj u Istri. Film je snimio Milovan Gavazzi 1960. godine.

⁷ Film "Pletenje jalbe" snimljen je u mjestu Trg kraj Ozlja. Film je snimio Milovan Gavazzi 1935. godine.

⁸ Film "Jedan dan u turopoljskoj zadruzi" snimljen je u mjestu Mraclin u Turopolju. Film je snimio Milovan Gavazzi 1935. godine.

⁹ Film "Pogreb na saonicama" snimljen je 1935. godine u mjestu Trg kraj Ozlja. Film je snimio Milovan Gavazzi.

duplikat, zaveden pod određenim brojem. Nadalje se navodi da *osim spomenutih duplikata gotovo svi filmovi produkcije Etnološkog zavoda također imaju još po jedan duplikat (...), a ti su duplikati nastali tako što je Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu htio u svoj arhiv spremi kopije tih filmova, pa je tom prilikom izrađena po jedna kopija i za Etnološki zavod Filozofskog fakulteta (vidi o tom u arhivu administracije Odsjeka pod br. 27/1976.)* (Rukopis, napomena M. Gavazzija, Zagreb, 24. svibnja, 1977.).

2006. godine popis je prepisan u elektronički oblik, a inventarizacija i pregled filmova prema novim inventarnim brojevima su u tijeku.

b) Novija filmska građa

Uz navedenu stariju filmsku građu, na Odsjeku se arhiviraju i videosnimke televizijskih emisija etnografskog i dokumentarnog karaktera, nastale pretežno u produkciji Odsjeka emisija pučke i predajne kulture Programa za kulturu Hrvatske televizije (u nastavku: HTV-a). Filmovi su većim dijelom prikaz suvremenih zbivanja i stanja očuvanosti pojedinih običaja i elemenata tradicijske kulture, a dijelom su rekonstrukcije nekoć postojećeg oblika danas iščezlog običaja, s različitih lokaliteta na području cijele Hrvatske. Emisije su tematski usmjerene na raznovrsne etnološki zanimljive aspekte tradicijske kulture: običaje, umijeća, priče o darovitim pojedincima (narodnim umjetnicima) i sl.

Aleksej Gotthardi-Pavlovsky, etnolog i urednik emisija pučke i predajne kulture, u svojem je radu *Kako se (etnološki) koristiti filmovima i televizijskim emisijama* uputio na potrebu osvještavanja o mogućnostima i ograničenjima televizijskih emisija. Govoreći, među ostalim, o televizijskim emisijama kao svojevrsnim konstruktima, o neophodnosti prilagođavanja snimanog realiteta te ograničenjima u iznošenju izvora podataka za teme koje se u njima obrađuju (za razliku od znanstvenih tekstova koji moraju poštivati pravila referiranja i citiranja), autor naglašava kako je potrebno *shvatiti da filmovi i TV emisije ne mogu ispuniti sva znanstvena očekivanja i potraživanja, već se njima treba koristiti samo kao jednom od ilustracija određene teme u određenom fizičkom i vremenskom prostoru. Stoga ih je najbolje, kad je god moguće, kombinirati s drugim izvorima podataka* (Gotthardi-Pavlovsky 2002:218). Ipak, dio emisija koji čine televizijske snimke različitih folklornih događanja, predstavljačkih oblika tradicijske kulture, kao što su: televizijski

prijenos smotri folklornih skupina, koncerti folklorne glazbe i plesne folklorne izvedbe, mogu biti zanimljivim predmetom budućih, primjerice, metodoloških i epistemoloških istraživanja.

Uz dozvolu Odsjeka emisija pučke i predajne kulture i HTV-a, filmovi se redovito kopiraju i arhiviraju s ciljem stvaranja kvalitetnoga popratnog vizualnog materijala u nastavi.

Nadalje, kako je Odsjek unazad nekoliko godina postupno, za potrebe istraživanja i terenske nastave, opremljen suvremenijim oblicima audio i video tehničke opreme (digitalnim diktafonima, mini-discovima, digitalnim fotoaparatom i prijenosnom digitalnom videokamerom), tako se i arhivska građa postupno obogaćuje materijalima pohranjenima na novim medijima (CD, DVD, Mini DV), podesnijima za korištenje i umnožavanje, pogodnijima za smještaj te sigurnijima za trajnu pohranu.

U noviju filmsku građu tako možemo ubrojiti sadržajno različite video materijale snimane digitalnom video-kamerom, pomoću Mini DV kazeta. Digitalnom kamerom su tako, prilikom etnoloških terenskih istraživanja unatrag nekoliko godina, redovito bilježeni etnološki zanimljivi folklorni predstavljački oblici, razgovori s kazivačima te radni razgovori sa studentima, snimani prilikom istraživanja ili provođenja nastave.

Jedan dio novije građe predstavljaju i snimke predavanja Vitomira Belaja, održanih u razdoblju od ožujka do lipnja 2006. godine u sklopu jednosemestralnog kolegija *Komparativna mitologija*, čime je dokumentirana posljednja grupa profesorovih predavanja prije odlaska u mirovinu, nakon višedesetljetnoga znanstvenoistraživačkog i predavačkog rada na Odsjeku.

4. Upitnice Etnološkog atlasa

Vrijedan, specifičan i opsežan dio arhivske građe Odsjeka predstavljaju upitnice Etnološkog atlasa Jugoslavije (u nastavku: EAJ),¹⁰ na temelju kojih su, s namjerom objavljivanja etnoloških karata, bilježeni podatci o

¹⁰ Milana Černelić je u svom radu pod nazivom *Uvod u raspravu o etnološkoj kartografiji. Poticaj za istraživanje na primjeru teme o godišnjim vatrama*, na temelju vlastitog istraživanja paljenja godišnjih vatri u pripadnika Bunjevaca i Šokaca u Bačkoj, ukazala i na prednosti i na nedostatke podataka iz upitnica Etnološkog atlasa. Pritom se autorica zalaže za određivanje mjesta etnološke kartografije u okviru etnologije te za poticanje rasprave koja bi vodila prema njezinu svrsishodnom korištenju (Černelić 1997).

elementima tradicijske kulture na prostoru bivše Jugoslavije od šezdesetih godina 20. stoljeća.¹¹ Upitnice EAJ sadržavaju ukupno 157 tematskih cjelina koje obuhvaćaju materijalnu, socijalnu i duhovnu kulturu Hrvata i ostalih Južnih Slavena. Arhiv etnoloških upitnica sadržava izvornu rukopisnu građu ispunjenih upitnica, koje su djelatnici Odsjeka, studenti etnologije te brojni suradnici ispunjavali za područje čitave bivše Jugoslavije.

Kao rezultat prikupljanja podataka pomoću upitnica Etnološkog atlasa 1989. godine objavljen je prvi svezak EAJ (Belaj 1998:355). U Arhivu se također čuvaju i rukopisne i tiskane karte koje su izrađene tijekom projekta prikupljanja upitnica koje prikazuju podatke s područja bivše Jugoslavije, ali i pojedine karte koje se odnose na područje cijele Europe (tema godišnjih vatri). Inventirano je 85 karata, koje su vezane uz teme: neredovni načini sklapanja braka; godišnje vatre; oraće sprave; ophodi s maskama, pokladni običaji, ljuljanje; sprovod (pogreb) i nadgrobni spomenici; čestitanje, polaznik, ophodi i igre u božićno i novogodišnje doba; tkalački stan; badnjak (panj, stablo, grana), božićno zelenilo, slama; mjesto za vršenje; svatovski časnici. U popisu je zabilježen broj i naziv teme iz upitnice na koju se karta odnosi, područje koje prikazuje, autor karte, vrijeme izrade te kraće napomene.

Također, inventirano je 165 karata gradova s područja bivše Jugoslavije, koje je izradio Geodetski institut JNA 1958. godine.

Branko Đaković u svom radu o etnološkoj kartografiji u ovom izdanju, daje osvrt na mogućnosti digitalizacije prikupljene građe i njezine kartografske prezentacije. Također, autor je u svom ranijem radu pod nazivom *Sprega, suvez, ortakluk – tradicijski oblici kooperacija* ukazao na mogućnosti korištenja etnološke kartografije temeljene na računalnoj obradi građe kao pomoćnoga metodičkog sredstva. Uz taj su autorov rad, kao poseban svezak, objavljenje i karte koje su nastale zahvaljujući računalnoj obradi (Đaković 1997).

Za potrebe korištenja dijela arhivske građe koju čine etnološke upitnice, nužno je na Odsjeku ispuniti Zahtjev za korištenje dokumentacijske i arhivske građe Odsjeka, obrazac u koji se upisuju podatci o korisniku i svrha korištenja upitnica, kao i upute korisnicima koje se odnose na zahtjeve da

¹¹ Detaljnije podatke o počecima prikupljanja podataka u svrhu kartografskih prikaza u europskim i južnoslavenskim okvirima te o osmišljavanju upitnica i njihovim elementima donosi Branko Đaković u svom radu o etnološkoj kartografiji u ovom izdanju.

se građa ne smije iznositi izvan Arhiva, da je u slučaju objave prikupljenih podataka obavezno citiranje izvora te da je korisnik dužan jedan primjerak objavljenog rada, u kojem su korišteni dokumentacijski ili arhivski podatci, dostaviti Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju.

Upitnice se privremeno nalaze u sobama C-017 i A-005 Filozofskog fakulteta te na hodniku Odsjeka. Treba istaknuti kako zasad ne postoji specijaliziran prostor za smještaj upitnica, unutar kojeg bi one bile adekvatno zaštićene, primjerice, od savijanja i prašine. Dio upitnica moguće je pretraživati prema rednom broju, a dio prema slovu koje odgovara položaju lokaliteta unutar određenoga kvadratnog polja na etnološkoj karti.

5. Studentski seminarski radovi – terenska građa

Značajan dio Arhiva čine pisani seminarski radovi studenata etnologije i kulturne antropologije, koji se prije svega ističu po obimu prikupljene etnološke građe s područja cijele Hrvatske, a koji, svojim sadržajem, najvećim dijelom predstavljaju spregu opisne sinteze i tabelarnih prikaza.

Seminarski radovi izrađeni u sklopu kolegija *Svadbeni običaji slavenskih naroda* i *Komparativna istraživanja običaja* voditeljice Milane Černelić, od akademske godine 1992/1993. do 2004/2005, obuhvaćaju raznovrsne teme iz predsvadbenih i svadbenih običaja, godišnjih i životnih običaja i pojava, a dio ih se odnosi i na teorijski usmjerena problemska metodološka pitanja. Opsežnu grupu seminarskih radova čine i oni vezani uz temu tekstilnog rukotvorstva u sklopu kolegija *Tekstilno rukotvorstvo* voditeljica Marije Išgum, od akademske godine 1966./1967. do 1985./1986., i Tihane Petrović Leš, od akademske godine 1993/1994. do 2001/2002. Radovi se odnose na sljedeće teme: *Sijela, prela i drugi seoski sastanci, Predenje, preslice, vretena i kolovrati, Tkalački stan, Vrste platna i sukna, načini tkanja, ćilimi i slično, Muške i ženske pregačete te Miraz, dota*. Terenska istraživanja studenata, za potrebe pisanja seminarskih radova, rađena su temeljem upitnica EA, upitnica znanstvenoistraživačkog projekta *Združivanja i njihovi etnološki pokazatelji* (proširenih, tematski različitih upitnica) te dopunskih, također proširenih, upitnica profesora i studenata.

Na temelju seminarskih radova unutar jedne studentske generacije nastalo je i nekoliko studentskih radova koji predstavljaju analizu rezultata terenskih istraživanja, a sadržavaju pregled obrađenih lokaliteta u okviru dvadesetak seminarskih radova, te analizu građe.

Seminarski radovi studenata značajan su izvor podataka jer pružaju građu prikupljenu samostalnim terenskim istraživanjima (od kojih je dio određen vlastitim odabirom studenata, primjerice u okviru kolegija *Komparativna istraživanja običaja*), te obuhvaćaju područje cijele Hrvatske. Stoga mogu poslužiti kao koristan temelj za sintetske, komparativne prikaze te daljnja terenska istraživanja.

Evidencija navedenih seminarskih radova se pri Odsjeku u elektroničkom obliku vodi od 2006. godine, čime je omogućeno brže pretraživanje. Radovi su sistematizirani u elektroničkom obliku, prema inventarnom broju, akademskoj godini, autoru/ici, naslovu, kolegiju, istraženom lokalitetu, vremenu istraživanja, kazivačima te osnovnim podacima o sadržaju i kvaliteti prikupljene građe i obrade.

Budući da je tijekom 2006. godine upisan tek jedan dio seminarskih radova, svakako bi značajno bilo ovaj dio Arhiva dalje proširivati i prikladno evidentirati.

6. Diplomski radovi

Od sedamdesetih godina 20. stoljeća u Arhivu se sustavno pohranjuju i diplomski radovi, na temelju čega je moguće pratiti teme izabirane od studenata u dogovoru s mentorima, ali i dobiti polazište i vrijednu građu za daljnja istraživanja.

Diplomski radovi tematski su najrazličitije usmjereni, a većim dijelom predstavljaju rezultat terenskoga istraživačkog rada na nekom odabranom zemljopisnom području Hrvatske, dok drugi dio radova predstavlja teorijski usmjerena istraživanja. Recentniji diplomski radovi tematski su sve češće orijentirani na suvremene identifikacijske procese, predstavljачke oblike tradicijskih elemenata u okviru novih medija: internetskih stranica, foruma, e-mail lista i dr., ili se bave pojedinim teorijskim pitanjem poput sagledavanja uloge etnologa u razvitku kulturnog i ruralnog turizma.

Dio diplomskih radova objavljen je u etnološkim stručnim publikacijama, što tek diplomiranim etnolozima predstavlja vrijedan modus usavršavanja vještine pisanja znanstvenog rada, afirmaciju vlastita znanja i mogućnost prikaza rezultata njihovog prvog samostalnog istraživačkog rada.

Popis diplomskih radova s imenom i prezimenom studenta, naslovom diplomskog rada, članovima komisije, ocjenom, datumom obrane i napomenom

vodi se kontinuirano u pisanom obliku, a 2006. godine načinjen je popis i u elektroničkom obliku.

7. Popis diplomiranih studenata

Tijekom 2006. godine, temeljem popisa i pojedinačnih dosjea pohranjenih u Arhivu i Studentskoj službi Filozofskog fakulteta, izrađen je popis diplomiranih studenata etnologije.

Popis sadržava podatke o gotovo osamsto studenata koji su diplomirali na Odsjeku, počevši od 1929. godine. Izvor podataka bile su, dijelom, ručno ispisane bilježnice, naslovljene: *Bilježnice diplomiranih* i *Registar diplomiranih*, pohranjene u Studentskoj referadi Fakulteta. Podaci su prikupljeni i na temelju pojedinačnih dosjea studenata pohranjenih u Arhivu Filozofskog fakulteta.¹²

Popis sadržava sljedeće kategorije: broj pod kojim je osoba upisana u Arhivu fakulteta (Broj diplome), ime i prezime, godinu diplomiranja, studijsku grupu te napomenu. Zanimljivo je istaknuti kako se prema izrađenom popisu diplomiranih studenata etnologije može pregledno pratiti tko je diplomirao prema određenom nastavnom programu, s obzirom da se Program u tom razdoblju više puta mijenjao¹³. U razdoblju od 1928. do 1967. godine ukupno je 155 osoba diplomiralo na tadašnjoj grupi predmeta: *Etnologija s etnografijom*, prema Uredbi iz 1928. godine. U razdoblju od 1953. do 2006. godine ukupno je 619 osoba diplomiralo *VII. studijsku grupu predmeta*, odnosno, etnologiju, kao tzv. *A predmet* (prvi od dva dvopredmetna predmeta izabrana prema upisnom rezultatu i vlastitom izboru studenta), u kombinaciji s još nekim *B predmetom* iz dvopredmetnih studija iz područja društvenih ili humanističkih znanosti na Fakultetu. Tijekom nekoliko godina određene su se promjene u konceptu i nazivu studija i preklapale, tako da su, naročito u razdoblju pedesetih, šezdesetih, te dijelom sedamdesetih godina

¹² Zahvaljujemo gospodinu Ivanu Kurjaku, voditelju Arhiva Filozofskog fakulteta, na suradnji prilikom prikupljanja podataka i izrade popisa.

¹³ Podaci o tome dobiveni su dijelom iz uvida u popise diplomiranih, dijelom iz pojedinačnih dosjea studenata, a dijelom prema usmenom pojašnjenju Ivana Kurjaka, voditelja Arhiva Filozofskog fakulteta.

20. stoljeća, na Fakultetu istovremeno studije pohađali studenti upisani po različitim programima. Također je zanimljivo primijetiti kako broj diplomiranih studentica, kroz čitavo razdoblje djelovanja Odsjeka, znatno prednjači pred brojem diplomiranih studenata.

Prema ukupnom broju upisanih osoba, diplomiranih u razdoblju od 1929. do 2006. godine, razvidno je da je na nekadašnjoj Katedri, odnosno, kasnije Odsjeku, u prosjeku godišnje diplomiralo desetak etnologa.

Upisivanje diplomiranih studenata u elektroničkom obliku zaključeno je u svibnju 2006. godine.

8. Građa prikupljena u okviru znanstvenih projekata

Značajan dio Arhiva predstavlja i građa prikupljena u okviru znanstvenih projekata.

Tako je osamdesetih godina 20. stoljeća sustavno inventirana terenska građa (transkripti i sinteze transkripata) vezana uz znanstveni projekt *Združivanja i njihovi etnološki pokazatelji*, voditeljice Marije Išgum. Građu čine 134 rada koja su pisali brojni stručni suradnici temeljem pojedinih terenskih istraživanja. Tijekom odvijanja projekta sustavno je vođen Katalog projekta¹⁴, u kojemu su bilježeni osnovni podatci o sadržaju i kvaliteti predane građe, a koji je, od strane autorica ovog rada, tijekom veljače 2006. godine, prepisan u elektronički oblik. Podatci u Katalogu uključuju: inventarni broj, autora/icu, temu, mjesto, pokrajinu/zemljopisnu regiju, vrijeme ispitivanja, podatke o građi te stručnu i tehničku napomenu. Projektom su bile obuhvaćene teme vezane uz životne i godišnje običaje, vjerovanja, obitelji i seosku zajednicu, segmente gospodarstva, rukotvorstva i dr., odnose se na područje Hrvatske i Bosne i Hercegovine, a prikupljeni su od 1982. do 1989. godine.

Također, dio građe prikupljene u okviru projekata čini obimna građa projekta *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*, koji je od 2002. do 2006. godine vodila Milana Černelić. U projekt su također bili uključeni studenti

¹⁴ Na prvu je stranicu Kataloga M. Černelić upisala napomenu koja se odnosi na način na koji su, prema urudžbenom broju, tijekom godina sistematizirani donešeni radovi i građa prikupljeni od suradnika Projekta: *U stupcu «tehnička napomena» uvijek će se navesti redni broj iz urudžbenog zapisnika (projekata) na koji je vezana predana građa (podaci prema putnom nalogu i izvještaju). Urudžbeni zapisnik vodi se od 1. 1. 1983. g.*

dodiplomskog i poslijediplomskog studija etnologije i kulturne antropologije. Upitnice prilagođene etnografskom istraživanju navedenog zemljopisnog i kulturnog područja sastavljane su na temelju pitanja iz upitnica Etnološkog atlasa, a odnosile su se na najrazličitije teme iz područja materijalne, duhovne i društvene kulture i tradicijskog života na području Senjskog bila, Krivog Puta, Krasna i Podgorja. U okviru projekta istraživane su povijesne značajke područja, migracije, govorne osobine, arhitektura, gospodarstvo, transport, trgovina, prehrana, medicina, obitelj, odijevanje, vjerovanja u nadnaravna bića i pojave, svadbeni običaji, godišnji običaji te vjerovanja u svece zaštitnike. Uz snimke razgovora s kazivačima te različitu pisanu građu, koja uključuje transkripte razgovore i sinteze istraživanja, u Arhivu je pohranjen i velik broj fotografija vezan uz pojedine istraživane teme, od kojih je veći dio inventariziran s popratnom inventarnom karticom.

Nadalje, pohranjeni su i materijali vezani za višemjesečni međunarodni projekt *Political Places in Change: Kumrovec Case*, voditeljica Kirsti Mathiesen Hjemdahl sa Sveučilišta u Bergenu i Nevene Škrbić Alempijević. Sva građa prikupljena u okviru Projekta data je na pohranu i korištenje Odsjeku, za daljnja istraživanja i u nastavne svrhe, potpisivanjem Ugovora o suradnji između Sveučilišta u Bergenu (Norveška) i Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, prije početka istraživanja u Kumrovcu. U istraživačkom su dijelu Projekta najintenzivnije tijekom 2004. godine, sudjelovali djelatnici Odsjeka, znanstvenici drugih struka (povijest, lingvistika, ženski studiji) te studenti dodiplomskog i poslijediplomskog studija. Fenomenološkim pristupom i grupnim višednevnim boravkom na terenu, prikupljen je iznimno bogat materijal koji se sastoji od audiosnimaka (razgovora snimljenih s kazivačima, mještanima i posjetiteljima Kumrovca), oko fotografija (digitalnih i izrađenih, snimanih prilikom terenskog istraživanja proslave Dana mladosti u Kumrovcu 2004. godine), te snimaka mini diskom (razgovora s kazivačima i radnih diskusija i autorefleksivnih promišljanja studenata), a arhivirani su i različiti, tematski relevantni, novinski materijali i članci.

SADAŠNJE STANJE I PRIJEDLOZI ZA BUDUĆE DJELOVANJE ARHIVA

Fond Arhiva Odsjeka sastoji se od raznovrsnog i vrijednog arhivskog materijala, primjerice, pisanih izvora, tonskih, fotografskih i filmskih snimki, koji su izrađivani i prikupljeni u okviru terenskih istraživanja djelatnika Odsjeka i studenata dodiplomskog i poslijediplomskog studija.

U sklopu djelovanja Arhiva vodi se evidencija korisnika i građe, ponajprije upitnica EA, koju su koristili. Time je omogućen uvid i u potrebe korisnika, a građa je zaštićena od nedozvoljenog korištenja.

Važno je istaknuti kako uz nastavnu djelatnost Odsjeka, važan dio njegova djelovanja čine i istraživanja u okviru kojih se od samih njegovi početaka prikupljaju različiti oblici građe koja danas čini Arhiv. Njezinim pohranjivanjem i inventarizacijom osigurano je očuvanje, dokumentiranje te dostupnost potencijalnim korisnicima.

Upravo je stoga, tijekom sedmomjesečnog rada, od studenog 2005. do lipnja 2006. godine, provedena djelomična sistematizacija arhivske građe, prevođenje popisa u elektronički oblik (filmoteka, fototeka), te popisivanja dijela arhivske građe (građa sa znanstvenostručnih projekata, seminarski radovi) po prvi puta, čime je učinjen velik pomak u vidu sistematizacije, novijeg uvida i dostupnosti građe. Valja istaknuti kako su na posljednjoj inventarizaciji i sistematizaciji tijekom navedenoga sedmomjesečnog razdoblja intenzivno radile autorice ovog rada, kao honorarne suradnice Odsjeka, no rad na sistematizaciji građe pojedinačno su i na određeno vrijeme obavljali svi djelatnici Odsjeka, pri čemu su najvećim dijelom u te poslove uključivani noviji djelatnici, asistenti i znanstveni novaci. Svaki je, prema raspoloživosti radnog vremena, u okviru svojih radnih obveza, dao znatan doprinos na preglednosti i očuvanju dijela arhivske građe.

Na temelju Članka 47. Stavka 2. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (*Narodne novine*, br. 105/97 i 64/00) Ministarstvo kulture donijelo je u srpnju 2002. godine *Pravilnik o evidencijama u arhivima*¹⁵. Prema Općim odredbama Pravilnika vidljivo je kako postoji niz segmenata vođenja

¹⁵ Pravilnik se nalazi na mrežnim stranicama Muzejskog dokumentacijskog centra (MDC), na adresi: <http://www.nm.hr/clanci/sluzbeno/2002/1475.htm>

evidencije u arhivima, što obuhvaća popise arhivskog gradiva, obavijesna pomagala i dokumentaciju. U sklopu Arhiva Odsjeka nisu zastupljeni svi segmenti vođenja evidencije, već se zasad radi na dovršenju popisivanja svog arhivskog gradiva (u pisanom i elektroničkom obliku); ipak, kontinuitet prikupljanja, kao i relativno dobar pregled nad postojećom građom u gotovo stoljetnom djelovanju Arhiva postoje, usprkos nepostojanju specijaliziranog prostora za smještaj i stručnih djelatnika.

U svrhu reguliranja korištenja građe, odnosno prava i obveza korisnika, donesen je Pravilnik o korištenju dokumentacijskog i arhivskog gradiva Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta, koji je sukladan sličnim pravilnicima u drugim arhivima.

Ipak, od početaka djelovanja Arhiv nema specijalizirani prostor za pohranu građe, kao niti zaposlenu osobu, arhivista, zaduženu za poslove sustavnog bilježenja, sistematiziranja i izdavanja građe korisnicima. Upravo bi osiguravanje prikladnog prostora te stručnog osoblja omogućilo da Arhiv građom bude dostupniji svim potencijalnim korisnicima i da adekvatnije ispunjava svoju svrhu.

Vodeći se time da Arhiv, kao vrijedna cjelina pod zaštitom Hrvatskoga državnog arhiva, sadržava iznimno bogat i raznovrstan opus podataka prikupljenih etnološkim istraživanjima u širokom vremenskom rasponu (tijekom cijelog 20. stoljeća) i na cijelom području Hrvatske, autorice ovog rada nastojale su pregledom građe i upisom u elektronički oblik omogućiti preglednije i lakše korištenje podataka za sva buduća istraživanja. Kako je tijekom 2006. godine popisana tek jedan dio arhivske građe, daljnje inventariziranje bi svakako trebalo čim prije nastaviti te izraditi zajedničku bazu cijelog fonda Arhiva u tiskanom i digitaliziranom obliku, dostupniju djelatnicima i studentima Odsjeka te zainteresiranim vanjskim korisnicima.

LITERATURA:

- BELAJ, Vitomir (1998): Povijest etnološke misli u Hrvata. U: Jasna Čapo Žmegač et al., *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskog puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 337-357.
- ČERNELIĆ, Milana (1997): Uvod u raspravu o etnološkoj kartografiji. Poticaj za istraživanje na primjeru teme o godišnjim vatrama. *Studia ethnologica Croatica*, 9:5-15.
- ĐAKOVIĆ, Branko (1997): *Sprega, suvez, ortakluk* – tradicijski oblici kooperacija. *Studia ethnologica Croatica*, 9:17-58.
- GOTTHARDI-PAVLOVSKY, Aleksej (2002): Kako se (etnološki) koristiti filmovima i televizijskim emisijama. *Etnološka tribina*, 25:217-218.
- MAJCEN, Vjekoslav (1995/1996): Etnološki filmovi Milovana Gavazzija i hrvatski etnološki film u prvoj polovini 20. stoljeća. *Studia ethnologica Croatica*, 7/8:121-134.

IZVORI:

- <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2002/1475.htm> (pregledano 5. veljače 2007. godine)
- Rješenje o preventivnoj zaštiti spomenika kulture br. Klasa: UP/I-1-612-08/93-01/187, Urbroj: 380/19-03-93-1/KM/BS od 16.06.1993.
- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999. godine (čl. 8. alineja 3, čl. 59, čl. 74, 77, 78, 97, 98, 99.), *Narodne novine* br. 69, Zagreb, 5. travnja 1999.